

Øyene i Vestfold - En r

Vestfold og særlig øyene Tjøme, Hvasser og Nøtterøy har spilt en rolle i kunsthistorien som minner om det Skagen har betydd for dansk malerkunst. Mens Skagenmalerne var aktive på 1870- og 1880-tallet, spilte Vestfold sine rolle fra 1822 til et stykke ut i mellomkrigstiden. Det meste skjedde på 1880-tallet.

SVEN OTTO RØMCKE

og

CEDRIC ARCHER (foto)

Kunsthistoriker Morten Zondag, som er født og oppvokst i Kjøpmannskjær på Nøtterøy, er fascinert av det han kaller *øykunst*. Ikke bare ble det produsert fremragende kunst på øyene, den var hele tiden på linje med og nesten foran det som skjedde i kunsten i resten av Europa.

Det Edvard Munch malte på Tjøme, og senere i Åsgårdstrand, var banebrytende og ble forbilder for en ny kunstrening.

Om Munch på mange måter rundet av øykunstens storhetstid, var det hans grandonkel, Jacob Munch, som begynte det hele. I 1822 malte han et bilde fra Årøund på Nøtterøy, som han kalte «En skipperbolig på Nøtterland». Bildet henger på Bygdøy kongsgård.

GLANSTIDEN

Så gikk det noen år før glanstiden kom i 1880-årene. Da var det kunstnere på øyene de fleste sommere. Christian Krogh og Eilif Peterssen var de toneangivende. De hadde vært i Skagen og visste hva de var på jakt etter.

Så langt hadde man reist til Son og Filtvedt, men det var ikke langt nok fra Oslo. Og så var det Erik Werenskiold som reiste til Kragerø fordi hans kone

var derfra.

Det skulle være litt eksotisk, langt fra storbyen, husvære til fornuftige priser og riktig lys.

norsk Skagen-variant

Kunsthistoriker Morten Zondag har holdt en rekke foredrag om øykunstens rolle i kunsthistorien. Her fra et foredrag for Haugars Venner i november i år. Bildet han viser heter «Skadet mann» og er malt av Jean Heiberg under oppholdet på Grepan i 1912. Personen på bildet var kjent som «Jens på Grepan».

nat i Sandøsund der man kunne bo billig.

Med unntak for Carl Dørnberger, som var fra Nøtterøy, hadde ingen av kunstnerne bånd til Vestfold eller øyene.

Lyset var viktigst. Skagen er kjent fordi lyset der kommer fra alle kanter, og noe av det samme fant kunstnerne på øyene og særlig på Hvasser og Sandø.

WILSES VIRKELIGHET

Morten Zondag synes fotograf Anders Beer Wilse illustrerer det eksotiske. Da han i 1901 kom hjem fra USA, gikk en av hans første fotoeksposisjo-

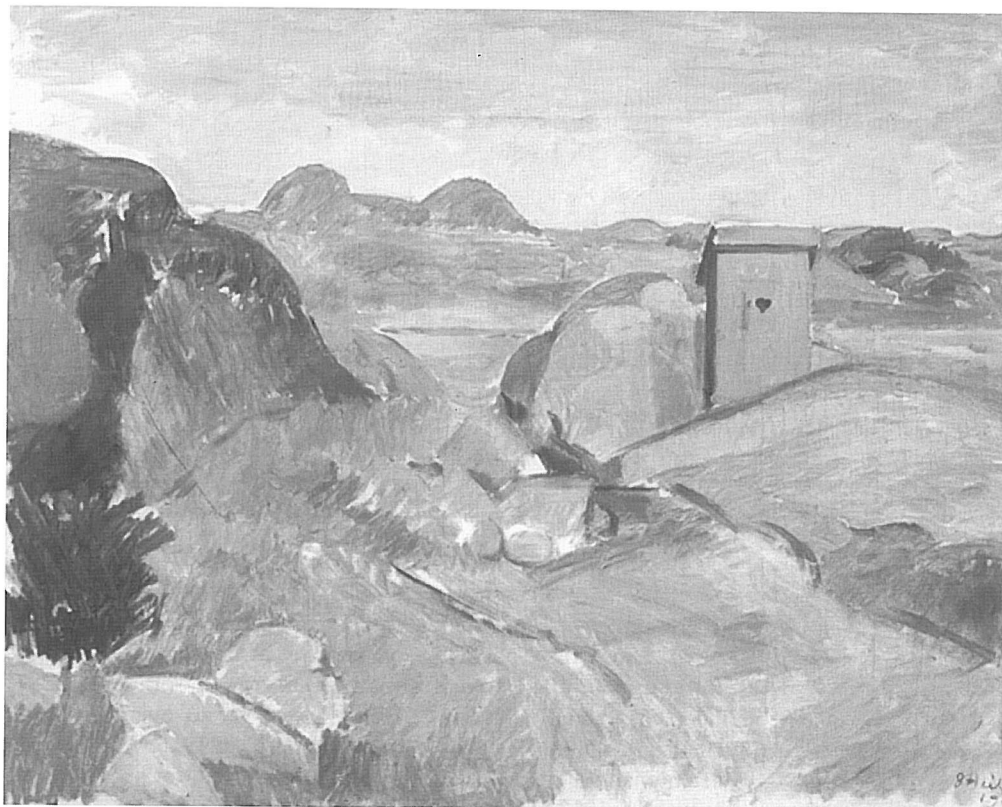
ner til Vrengensundet. Det var langt på landet.

Wilses bilder illustrerer også et annet viktig poeng. Sommermalernes bilder er ofte romantiske eller dramatiske. Wilses fotografier viser en nesten forfallen virkelighet.

Om vi ser bort fra Jacob Munch, begynte den moderne perioden på øyene i 1882. Det var året da hans Gude kom hjem fra Düsseldorf. Og for Gude, som var opptatt av skipsbygging, var det naturlig å ende på øyene. Der var det skipsbygging i hver vik. Gude tegnet skisser som han senere utviklet i atelieret.

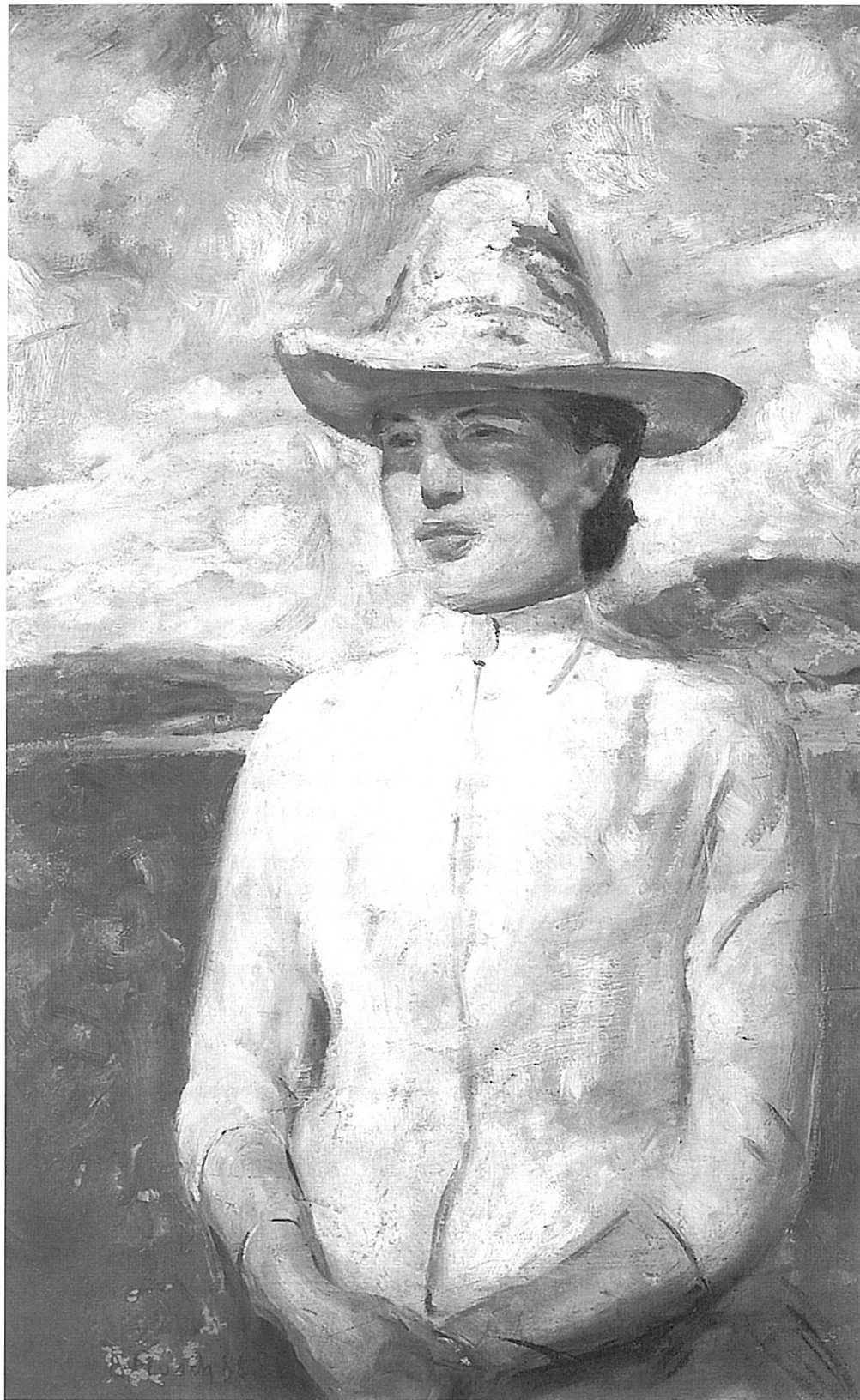
Christian Krogh og Frits Thaulow derimot malte motivene på stedet. Krogh reiste til øyene, fordi motivene var der, menneskene, losene og det krevende været.

Hans mest kjente verk er malt på Hvasser. «Hardt le», som henger på Slottet, er Kroghs hovedverk, men bildet har en nokså prosaisk historie. Krogh ble lett sjøsyk, så han kunne ikke være med losen ut. Derfor ble det spikret opp et rammeverk på bryggen i Sandøsund, og så malte Krogh mens en lokal gutt sto og sprutet vann på losen.

MALT PÅ ØYENE: Jean Heiberg, «Utedo», Tjøme 1915. Privat eie.

Øyene var et eksotisk reisemål. Det var smått med veier der ute, tilgjengeligheten var begrenset av mangelen på broer, og på steder som Kruge pensjo-

MALT PÅ ØYENE: Edvard Munchs, «Inger in the sun». 1888

Christian Krogh var på øyene i 1881, 1882 og 1886. Frits Thaulow var der i 1882, og Eilif Peterssen i mange perioder, først gang i 1881, og siste gang i 1915. En lykkelig nygift Ludvig Karsten malte flere av sine storverk på øyene i 1913. «Kvinner som plukker kirsebær» fra Kruge pen-

sjonat er nøye beskrevet i litteraturen, og man vet at det finnes, men ingen vet hvor det er.

Jean Heiberg var på øyene om sommeren fra 1912 til 1915.

MUNCH PÅ VINDÅSEN

Det er verdt å merke seg at da Høstutstillingen ble arrangert for første gang i 1882, var to sentrale verk malt på øyene. Christian Kroghs «Hardt le» og et bilde fra Sandø av Nils Hansteen. Begge ble sett på som så viktige at de var illustrert med tegnede versjoner i katalogen.

Edvard Munchs familie leiet sommeren 1888 det som nå er Norges Banks kurssted på Vindåsen på Tjøme. Flere bilder fra Munchs sentrale motivkrets oppsto her. Den delen av europeisk kunsthistorie Munch sto for, begynte på mange måter på Tjøme. Senere ble Åsgårdstrand det sentrale stedet i Munchs sommeraktiviteter.

Morten Zondag forteller at det i årene 1912 – 1913, med Paul Cézanne som inspirasjon, ble en trend å male akter i naturen, ofte badende mennesker.

Det finnes en gruppe slike bilder fra den tiden malt av Jean Heiberg, Per Deberitz og Astri Welhaven Heiberg med flere. Det hevdes at de ble malt på Treidene på Tjøme, men det kan ikke dokumenteres, fordi landskapet ikke kan gjenkjennes.

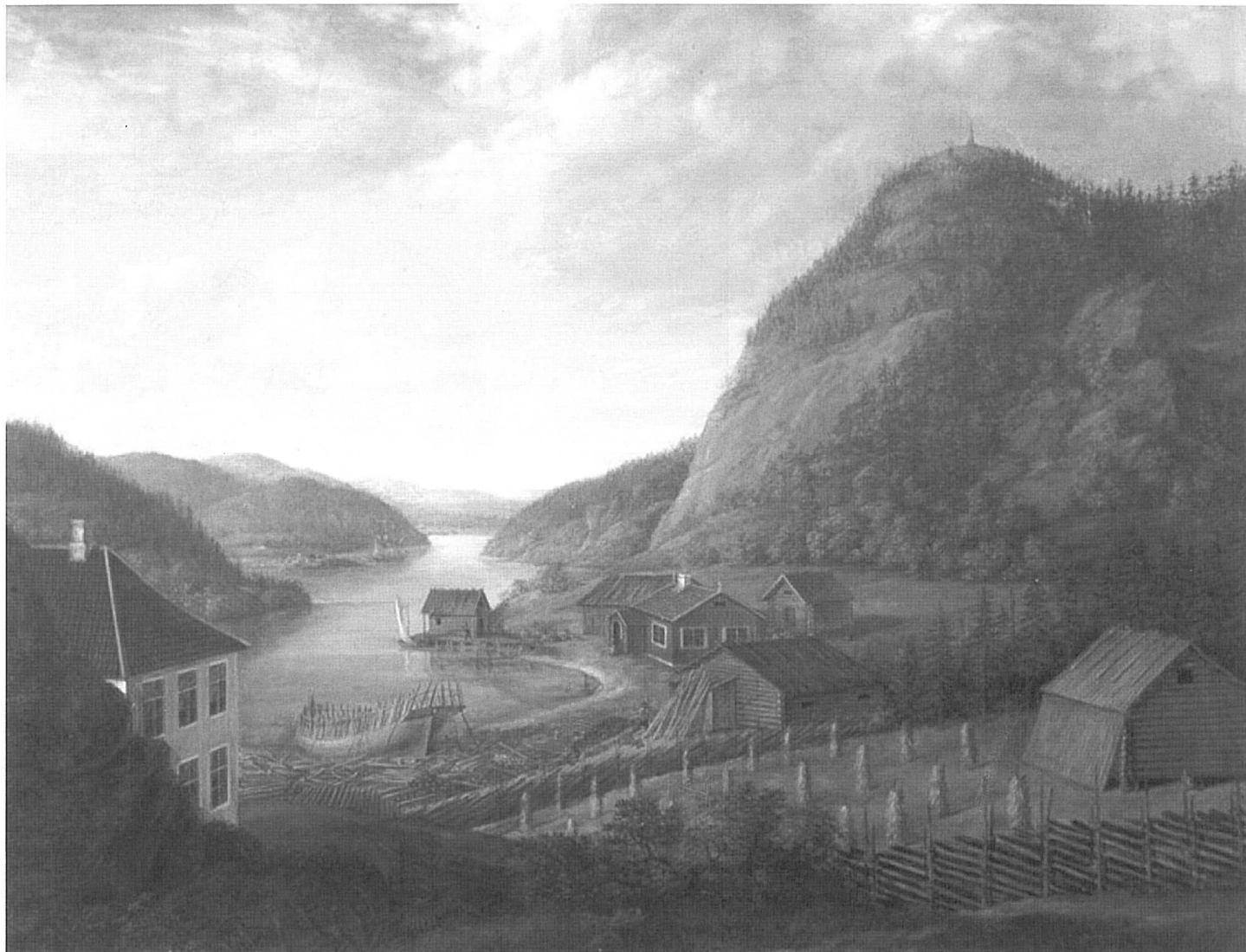
Jean Heiberg reiste for øvrig så langt ut som til Grepan på Tjøme. Dit var det ikke lett å komme. Der malte han viktige bilder, som var en fornorskning av Henri Matissses formspråk.

INGEN ØYSKOLE

Man kunne tenke seg at de mange kunstnerne som malte fra øyene, og de

ET UTVALG ØYKUNSTNERE

Jacob Munch (1776–1839)
Hans Gude (1825–1903)
Frits Thaulow (1847–1906)
Christian Krogh (1852–1925)
Eilif Peterssen (1852–1928)
Nils Hansteen (1855–1912)
Edvard Munch (1863–1944)
Carl Dørnberger (1864–1940)
Ludvig Karsten (1876–1926)
Arne Kavlie (1878–1970)
Henrik Lund (1879–1935)
Bernhard Folkestad (1879–1933)
Per Deberitz (1880–1945)
Astri Welhaven Heiberg (1881–1967)
Jean Heiberg (1884–1976)

fleste sto med staffeliene sine på sva-bergene, kunne dannet sin egen øy-skole. Men de dannet ikke noen skole i sin samtid. De var sin samtid.

Om sitt øyprosjekt sier Morten Zondag at det har vært svært morsomt. Det har vært i hans egen bakgård, det dreier seg om noen som er sentralt i kunsthistorien, og det det har vært overkommelig på grunn av det begrensede området.

Selv om det finnes store og interessante kunstsamlinger i Vestfold, har Morten Zondag ikke funnet noen som samler systematisk på øykunst.

Han nevner imidlertid gjerne at det henger et stykke øykunst på Vinmonopolet på Tjøme.

Hans Gude var en tur på øyene allerede i 1866 og gjorde skisser til noe av det som senere skulle bli hans store nasjonalromantiske verk. Da malte han også et Tjøme-motiv.

I 1873 malte Hans Dahl en kopi av det bildet, og den kopien har funnet veien til Vinmonopolets utsalg.

TYDLIGERE ROLLE

I arbeidet med øykunsten har Morten Zondag hele tiden fått nye impulser. Han har ikke gjort noen store oppdagelser i form av ukjente kunstverk, men han har stadig fått ny informasjon, og bildet av øyenes rolle i norsk kunst er blitt enda tydeligere.

Ellers er det et selvstendig poeng at kunstnerne ikke fikk noen lokal forankring. De ble nærmest sett på som raringer av lokalbefolkningen. Det ble heller ikke noe Skagen-miljø på øyene, selv om 1882 kan kalles en Hvasser-sommer i norsk kunsthistorie. Kunstnerne var på øyene til forskjellige tider, og de gledet seg over motivene og lyset, men det var ikke noe felles sosialt miljø.

Morten Zondag legger til at det finnes en annen tradisjon for kunstnere på Tjøme. Mange ferierte der, men uten at det spilte noen dokumenterbar rolle i deres kunst. For eksempel ferierte både Gustav Vigeland og Arne Ekeland på Tjøme.

MALT PÅ ØYENE: Jacob Munch, «En skipperbolig på Nøtterland», 1822. Forestiller Nordre Sand i Årøsund på Nøtterøy. Bygdø kongsgård

Even Ulving (1863–1952) malte også mange motiver fra Vestfold og fra øyene. Men han faller litt utenfor Morten Zondags kunsthistoriske prosjekt. Likevel har Zondag samlet et stort utvalg motiver av Ulving fra øyene og er stadig på jakt etter flere. Ulving med sin forskjønnede realisme var en populær maler og malte det folk i samtiden ville ha.

Morten Zondag er intervjuet i Kult nummer 4/2013